

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR
Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARI**
Karomat Mullaçu'jayeva

MAS'UL KOTIB
Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
Seyhan Tanju (Turkiya)
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
Benedek Peri (Vengriya)
Vahit Turk (Turkiya)
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
Eunkyung Oh (Koreya)
Nazef Shahrani (AQSh)
Boqijon To'xliyev
Muhammadjon Imomnazarov
Bilol Yuwel (Turkiya)
Qosimjon Sodiqov
Zulkumor Xolmanova
Mustafa O'net (Turkiya)
Nurboy Jabbarov
G'aybullha Boboyorov
Kimura Satoru (Yaponiya)
Imran Ay (Turkiya)
Aftondil Erkinov
Nadir Mamatli (Ozarbayjon)
Rashid Zohidov
Otobek Jo'raboyev
Bulent Bayram (Turkiya)
Qo'ldosh Pardayev
Nodirbek Jo'raqo'ziyev
Oysara Madaliyeva
Hilola Nazirova

MUNDARIJA

MATNSHUNOSLIK

Aftondil Erkinov	
Qo'lyozma bayozlarga old ayrim mulohazalar	4
Zilela Amonova, Azizbek Boqiyev	
Safi Zafari Buxoriyning "Durrul majolis" asarida	
Odam (a.s) talqini	28

Sohiba Nadirimova	
To'ramurod to'ra Sayyid Muhammadxon o'g'li	
hayot yo'lli va ijodiy merozi	42

Akrom Malikov	
XX ast matnshunosligida Navoiy asarlari tadqiqi:	
Hamid Sulaymonov hamda Porso Shamsiyev	
tajribasi	60

ADABIYOTSHUNOSLIK

Dilnavoz Yusupova, Umedullo Mahmudov	
Sharq mumtoz adabiyotida faxriya	89
Айнур Ибрагимова	
Кероглу – азербайджанский народный	
героический эпос	103

LINGVISTIKA

Qosimjon Sodiqov	
Qoraxoniylar davri asarlarida ishlatalig'an	
tilshunoslik atamalari	117
G'aybullha Boboyorov	
Mahimud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-	
turk" asaridagi ayrim so'zlarning o'zbek	
shevalarida saqlanishi ("b" undoshi	
bilan boshlanuvchi so'zlar o'rnatgida)	136

CONTENTS**EDITOR IN CHIEF**

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullaqojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechil (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilal Yujei (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Altandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

TEXTOLOGY**Aftondil Erkinov**

Some comments on manuscript bayoz

4

Zilola Amonova, Azizbek Boqiyev

The interpretation of Adam (a.s) in the work

"Durrul majolis" by Saif Zafari Bukhary

28

Sohiba Nadirimova

Life path and creative heritage of Sayyid

Muhammad Khan son of Toramurad

42

Akrom Malikov

The study of Alisher Navoy's works textual

criticism of the 20th century: the experience
of Hamid Sulaymonov and Porso Shamsiev

60

LITERATURE**Dilnavoz Yusupova, Umedullo Mahmudov**

Faxriya (Self-Praise) in Eastern Classical Literature 89

Aynur Ibrohimova

Koroglu - Azerbaijan Folk Heroic Epos

103

LINGUISTICS**Qosimjon Sodiqov**

Linguistic terms used in works of the Karakhanid

era

117

Gaybulla BabayarovPreservation of some words in Uzbek dialects
in Mahmud Kashgari's work "Diwan Lughat al-Turk"
(in the example of words beginning
with the consonant "b")

136

Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-turk" asaridagi ayrim so'zlarning o'zbek shevalarida saqlanishi

("b" undoshi bilan boshlanuvchi so'zlar o'rnatilishi)

G'aybullha Boboyorov¹

Abstrakt

Maqolada Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-turk" (Turkiy so'zlar devoni) asarida tilga olingan "b" undoshi bilan boshlanuvchi bir necha o'nlab so'zlarning o'zbek tili va shevalarida qay ko'rinishlarda saqlanib qolgani yuzasidan so'z yuritiladi. Ayniqsa, "Devon"da uchraydigan "b" undoshi bilan boshlanuvchi 70 ga yaqin so'z asarning o'zbekcha o'girmalarida yetarlicha ochiqlanmagani aytib o'tilib, ularning o'zbek adabiy tili va shevalarida eski turkcha bilan deyarli birday ko'rinishda saqlanganiga urg'u beriladi. Shuningdek, ayrim eski turkcha so'zlarning o'qilishi va ochiqlamalari bilan bog'liq tortishuvvlarga aniqlik kiritish ko'zda tutiladi.

Ochqich so'zlar: o'zbekcha, Mahmud Koshg'ariy, "b" undoshi, turkiy tillar, eski turkcha, tub turkiy so'zlar, sheva.

Kirish

Bundan deyarli ming yil oldin – XI yuzyillikda qog'ozga tushirilgan va negizi eng eski chog'larga taqaluvchi minglab so'zlarni o'zida qamrab olgan Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-turk" (Turkiy so'zlar devoni) asari ilk turkiy so'zlikdir. Bu so'zlik bugungi turkiy tillar o't mishini yorituvchi o'xshashi yo'q yozma manba o'laroq izlanuvchilarni o'ziga tortib keladi. Buni keyingi yuz yilga yaqin vaqt kesimida "Devon"ning nemischa, Onado'li turkchasi, o'zbekcha, ingлизча, уйгурча, forscha, qozoqcha, ruscha, qirg'izcha, xitoycha kabi o'nlab tillarga birincketin o'girilib, chop etilishi bilan birga, asar bilan bog'liq yuzlab yirik izlanishlar, minglab maqolalar kun yuzini ko'rayotganining

¹ Boboyorov G'aybullha Bollyevich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Milliy arxeologiya markazi.

E-mail: gayullah@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3456-3410

Iqtibos uchun: Boboyorov, G. B. 2024. "Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-turk" asaridagi ayrim so'zlarning o'zbek shevalarida saqlanishi ("b" undoshi bilan boshlanuvchi so'zlar o'rnatilishi)". *Oltin bitiglar* 2: 136 – 158.

o'ziyoq ko'rsatib turibdi. Ayniqsa, 1950-yillardan bugungi kungacha "Devon"ning Onado'li turkchasi [Atalay 1941-1944; Erdi, Yurteser 2005; Ercilasun 2014], o'zbekcha [Муталибов 1960-1963; Болтабоев, Исабеков 2016; Содиков 2017], ruscha [Ауэзова 2005; Рустамов 2010] kabi bir necha o'girmalari chop etildi. Ushbu tillardagi nashrlarning har birida eski turkiy so'zlar bilan bog'liq ko'plab chigalliklarga aniqlik kiritilayotgani quvonarlidir.

Qanchalik talato'qli yillar bo'lishiga qaramasdan 1960-yillarda turkiy ellar orasida "Devon"ning birinchilardan bo'lib o'zbek tilida chop etilishi va sovet turkologlarining ana shu o'girmaga tayanib, turkiy so'zlar bo'yicha izlanishlar olib borganliklarining o'ziyoq o'zbek tilshunosligining ulkan yutug'iga aylangan edi. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, S. Mutallibov boshlab bergen va G. Abdurahmonov, Q. Mahmudov, Q. Karimov kabi atoqli tilchilarimiz tomonidan 1960-1980-yillarda yanada yuksak cho'qqilarga olib chiqilgan o'zbek turkologiyasi (Sh. Shoabdurahmonov, S. Dolimov, E. Fozilov, A. Rustamov, H. Dadaboev, Q. Sodiqov, N. Rahmon, Q. Omonov va yana bir necha izlanuvchilarimizni aytmaganda) bugungi kunda bundan 50 yillik oldingi dovrug'ini tiklay olganicha yo'q.

Mahmud Koshg'ariy asarida o'rinni olgan deyarli 8000 mingga yaqin turkiy so'z bugungi turkiy tillarda u yoki bu ko'rinishda saqlanib qolgan bo'lib, ularning sezilarli bir bo'lagi o'zbek tilida bundan ming yil oldin qanday qo'llanilgan bo'lsa, unchalik o'zgarmasdan shundayligicha ishlatalib kelinadi. Qizig'i shundaki, asarda turkiy tillarning o'zak adabiy tili deb tilga olingan "Xoqoniya turkchasi" (Qoraxoniylarning ish yuritish va yozishma tili)ga tegishli so'zlarning ko'pchiligi bugungi o'zbek va uyg'ur tillarida, Koshg'ariy tomonidan turklarning yirik bir bo'lagi o'laroq eslab o'tilgan "o'g'uz turklari" bilan bog'liq so'zlar Onado'li turkchasi, ozarbayjoncha, turkmancha, gagauzcha va o'zbek tilining Xorazm - o'g'uz tarmog'ida keng ko'lamma saqlanib qolgani ko'zni quvontiradi. Shunga o'xhash "Devon"da chigil (qarluq, yag'mo, arg'u), shuningdek, o'g'uzlar singari turkiylarning ko'p sonli bir tarmog'i deb eslatilgan qipchoqlarning bugungi izdoshlari - qozoq, qirg'iz, tatar, boshqird, qoraqalpoq, no'g'oy, qumiq, qorachoy-bolqor, qaraim va qirimchaq tillaridagi so'zlarning ko'pchiligi asarda o'rinni olgan so'zlar bilan deyarli birday. Bundan tashqari, asardagi minglab so'zlarga turkiy tillarning boshqa tarmoqlari - Sibirdagi oltoy, xakas, tuva, shor, teleut, saxa (yoqut) tillarida duch kelsak, eski turkiy so'zlarning sezilarli bir bo'lagini esa Erondagi xalach, qashqay, Xitoydagagi sariq uyg'ur va

salor tillarida uchratamiz.

"Devon"ni o'zbek tilida chop etgan bilga olimlarimiz har bir so'zga sinchkovlik bilan yondashib, ularni bor bo'yicha ko'rsatgan holda bilim ahliga va el-yurtimizga yetkazib berishga tirishganlar. Ularning xizmatlarini qanchalik ulug'lasak shunchalik oz. Ayniqsa, S.Mutallibovning bu ezgu ishi bugungacha izlanuvchilarning qo'lidan tushmasdan keladi. Shu bilan birga, asarning ilk o'girmasidan bugungacha o'tgan 60 yildan ortiq vaqt kesimida "Devon"dagi so'zlarning o'qilishi, tub anglami va saqlanish darajasi bilan bog'liq ko'plab izlanishlar kun yuzini ko'rganini aytib o'tish kerak.

Kezi kelganda shuni aytib o'tish kerak, "Devon"ni o'zbek tiliga o'girgan tilchilarimizning yutuqlari bilan birga ayrim kichik yanglishuvlarga yo'l qo'ygani ko'zga tashlanadi. Ayniqsa, ayrim so'zlarning birmuncha yanglish o'girilgani seziladi: "tag'ay – amaki" emas, "tog'a", "Хитай – южнорусский" emas, Xitoy, "küp – ко'п" emas, kub (idish), "to'larsuq – овой изи" emas, hayvonning orqa oyog'i to'pig'i/tovoni va b. [qar. ДЛТ 1960, I, 130, 460; ДЛТ 1963, III, 256; ДЛТ 1967, 255; ДЛТ 2016, III, 78, 165; ДЛТ 2017, 405]. Shu o'rinda asarning Q. Sodiqov o'girmasida bu kabi yanglishuvlarga birmuncha tuzatishlar kiritilganini aytib o'tishimiz kerak [qar. ДЛТ 2017].

Shuningdek, o'nlab so'zlar o'zbekchaga o'girilar ekan, esidan qanday bo'lsa, shunday ko'rinishda o'zbek tilida saqlanib qolayotganiga qaramay, "Devon" nashrlarida o'rin olmaganiga ko'zimiz tushadi. Quyida biz "Devon"ning o'nlab tillarga qilingan o'girmalariga tayanib, shuningdek, tilchilarimizning ko'plab izlanishlarida qo'lga kiritilgan yutuqlari bilan tanishgan holda [Аллабердиев 2016; Тог'яев 2019: 107-127 ва б.] asarda uchraydigan "b" undoshi bilan boshlanuvchi va asarning o'zbekcha nashrlarida deyarli o'rin olmagan so'zlarning o'zbek adabiy tilida va shevalarimizda saqlanishiga to'xtalib o'tamiz:

1. "**bağ** – tok" [ДЛТ 1963, III, 166; ДЛТ 1967, 61]. O'zbek shevalarida "**bağ** – tokzor" ma'nosida ham uchraydi. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligi – izohli lug'atida bu so'z "mevali daraxt, tok va gul bilan band maydon, mevazor" deb ochiqlanadi [ЎТИЛ 2006, 349].

2. "**bağır** – jigar" [ДЛТ 1960, I, 341]. Turkiy tillarning ko'pchiligida eski turkchadagi kabi saqlanib qolgan bu so'z "Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida "jigar" deb ochiqlanadi. Holbuki, o'zbek tili va shevalarida forscha "jigar" anglamida "bagır" (bagır, bavur) ko'rinishida, shuningdek, "bag'rikeng, toshbag'ir" va

boshqa bir necha so'z birikmasi o'rnatgida ancha keng uchraydi [qar. ЎТИЛ 2006, 190-191; ЎХШЛ 1971, 40; Нафасов 2011, 30].

3. "**bağırlaq** – loyxo'rak dega bir qush" (kulik, chirok) [ДЛТ 1960, I, 461; ДЛТ 2017, 198]. O'zbek tilining Xorazm shevasida "**bağırtlaq**" – churrak (qumda yashaydigan kaptarga o'xshash qush" (chirok) so'zi uchraydi [ЎХШЛ 1971, 41]. Shunga o'xshab turkiy tillardan bir nechasida bu so'z "**bağırtlak**" (turk., ozarb.) ko'rinishida saqlanib qolgan [DLT 2014, 220, 570; DLT 2006, IV, 64].

4. "**bağırçaq** – eshak to'qimi" [ДЛТ 1960, I, 460; ДЛТ 2017, 198]. O'zbek shevalarida bu so'z saqlanmagan bo'lsa-da, shunga birmuncha yaqin keluvchi ayrim so'zlarga duch kelinadi. O'rnak uchun, Qashqadaryo viloyati Mirishkor tumanidagi o'zbek qarluq shevasida **ırğınçaq** "eshak egari" so'zi uchraydi [ЎХШЛ 1971, 120]. Qozoq tilidagi "**baursa** - tartpaniñ attiñ bauirina keletin jalpaq jeri" ((egar) tortmasining ot bag'riga tortiladigan yalpoq bo'lagi) bo'lsa [Қалиев 2014, 99], Onado'li turkchasi shevalarida "**bağırçaq** – ot va ho'kizga qo'shiladigan aravalardagi old yostiq bilan arava o'qi orasiga qo'yiladigan uzun mato" bu so'zning eski ko'rinishiga yaqin keladi [qar. Derleme Sözlüğü 1993, 474].

5. "**bağram qum** – kichik tepalar ko'rinishida yig'ilgan qum (qumtepä)" [DLT 2014, 211]. "Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida bu so'z birikmasi "Elangan qum. Mayin qum" deb ochiqlangan [qar. ДЛТ 1960, I, 447]. Bizningcha, ayrim turkiy tillardagi, shu jumladan, o'zbek tilidagi "**barxan**" so'zi bilan eski turkchadagi **bağram** bitta negizdandir: O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "**barxan(lar)** – sahro va cho'llarda shamol ta'siri (kuchi) bilan paydo bo'ladigan ko'chma qumtepalar" deb keltiriladi [ЎТИЛ 2006, 172]. Asarning turkcha o'girmasida "kichik tepalar ko'rinishida yig'ilgan qum" [DLT 2014, 211], qozoqchasida "qum dalasi, qum dengizi" deb o'girilishi bilan birga bu so'z "barxan" ma'nosida qavs belgisi orasida berib o'tilishi [ДЛТ 1998, 543] ham ushbu atamani shu yo'sinda ochiqlashga undaydi.

6. "**baziç** - ishkom; *badiçliq yığaç* – ishkom yog'och" [ДЛТ 1960, I, 461]; "toklarga ishkom va so'ri qilish uchun tayyorlangan yog'och" [ДЛТ 2017, 198]. Bizningcha, bu so'zning ilk bo'lagi o'zbek shevalaridagi "**väliş** (vəlish) - ishkom (toklarni ko'tarib qo'yish, tarash, yoyish uchun ishlatiladigan so'ri)" (Farg'ona vodiysi o'zbek shevalari) va O'zbekistonning boshqa viloyatlarida (Jizzax, Qashqadaryo, Surxondaryo) qo'llaniladigan shunga o'xshash **vayış / vayış** so'zlari bilan bitta negizdan bo'lsa kerak [qar. ЎХШЛ 1971, 60-61]. Eski turkchada so'z boshi va so'z o'rtasida d - z - y almashinuvi

ko'zda tutiladigan bo'lsa, **badiç** > **vayış** o'zgarishi yuz bergan deya olamiz. "Devon"da bu so'zning **baziç - badiç** ko'rinishlarida turlicha berilishi ham bu qarashimizni kuchaytiradi. Bu so'zning negizida eski turkcha ba- "bog'lamoq" fe'li yotib [qar. ДТС 1969, 76], undan **baziç** so'zi yasalgan deb qarashga yetaklaydi. Shuningdek, uni sug'diycha **βδyz** "o'rama, o'ramoq, bog'lamoq" so'zi bilan solishtirsa bo'ladi [Gharib 1995, 100]. Sug'diy tilda so'z boshidagi ayrim undoshlarning keyinchalik birmuncha o'zgarishga uchrab, **βδyz** so'zi **väliş** ko'rinishini olgan deb qarashga turtki bo'ladigan o'rnaklarga duch kelamiz: so'z boshida β > v, f, so'z o'rtasidagi δ > l. O'rnak uchun: βzδ' – Bazda = Fazli (Qashqadaryo viloyati Kasbi tumanidagi qadimiy qishloq) [Нафасов 2009, 266]. Bizningcha, ikkinchi qarash to'g'riroqqa o'xshaydi. Chamasi, turkiylar sug'diycha **βδyz** so'zini **baziç** ko'rinishida o'zlashtirganlar.

7. "**bała** – qush bolasi. Shuningdek, yirtqich va boshqa hayvonlarning bolasiga nisbatan ham istiora ravishda qo'llanadi; ishlarda odamga yordam beradigan yordamchi. Bu so'z ko'pincha ekin-tikinchilik ishlarida yordam berishga qo'llanadi" [ДЛТ 1963, III, 250-251]. Bu so'zning ikkinchi ma'nosi o'zbek tilida "malay-1. xo'jayin yoki boshqa birovning xizmatlarini bajaruvchi kishi, xizmatkor. 2. Birovning manfaati uchun ko'r-ko'rona xizmat qiluvchi odam" so'ziga to'g'ri keladi [ЎТИЛ 2006, 533]. "**Bala** – qush bolasi" so'zi o'zbek, qozoq va yana bir necha turkiy tillarda "polapon", "palapon", "balaban" so'zlari bilan bitta negizdan [ЎТИЛ 2008, 290].

8. "**baldız** – xotinning singlisi. Erning singlisiga baldız deyilmaydi, singil deyiladi" [ДЛТ 1960, I, 426]. "Devon"ning o'zbekcha ko'rsatkichida bu so'z "**baldız** – xotinning singlisi (boldiz)" deb keltirilgan [DLT 1967, 54]. Ko'plab o'zbek shevalarida (Toshkent, Jizzax, Xorazm va b.) "**baldız** – qaynsingil (xotinning singlisi)" anglamidadir [ЎХШЛ 1971, 335; Тўйчибоев, Қашқирли 2012, 199].

9. "**balıqçın** – qarqara, oq quton, baliq ovlaydigan oq qush" [ДЛТ 1960, I, 468; ДЛТ 2017, 202]. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "**balıqçı** – suvdagi baliqlar bilan tiriklik qiluvchi, cho'l-duqsimonlar oilasiga mansub qushlar oilasi" deb ochiqlanadi [ЎТИЛ 2006, 149]. Onado'li turk shevalarida "**balıqçın**", "**balıqçıl**", ozarbayjonchada "**balıqçıq quş**" shu ma'nolarda ishlatalidi [Derleme Sözlüğü 1993, 504; DLT 2006, 487].

10. "**bart** – suv ichiladigan idish (o'g'uzcha)" [ДЛТ 1960, I, 327; DLT 2014, 148]. O'zbek shevalarida negizi bu so'zga borib taqaladigan "**batqaldaq** – suv tashiydigan jo'mraksiz sopol idish"

so'zi saqlangan (Sayram) [ЎХШЛ 1971, 44] – bart+qaldaq > batqaldaq. Onado'li turkchasi "bardaq – suv ichadigan idish, sopol idish" ham shu negizdandir [DLT 2014, 148, n. 623].

11. "**baqayaq / baqanaq** – ayri tuyoqlilarning ikkita tirkog'i orasi va ikki tirnoqdan biri" [DLT 1963, III, 192; DLT 2014, 571]. Bu so'z xakas tilida "**pağayax** – oyoq bilagi (panjası), oshiq suyagi" ko'rinishida saqlangan [qar. Arıkoğlu 2014]. Onado'li turkchasi shevalaridan birida "bağanak – echki va qo'yning tirnog'i" anglamida ishlatiladi [Derleme Sözlüğü 1993: 474]. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "**baqay** – shevada; pocha, to'piq, boldir suyagi" deb ochiqlangan [ЎТИЛ 2006, 185]. Bu so'zlarni o'zbek shevalarida uchraydigan quyidagicha so'zlar bilan solishtirsa bo'ladi: **baqay** – 1. pocha, hayvon pochasi "нижняя часть ноги животного" (Janubiy / Markaziy Xorazm); 2. to'piq «щиковотка» (Shimoliy Xorazm) [ЎХШЛ 1971, 41]. Qirg'izchada "**bakay** – otning yoki qoramolning tuyog'i" anglamidadir [Юдахин 1985, 100]. Qozoqcha "**baqay**" ham shu ma'noni anglatadi [Қалиев 2014, 86].

12. "**baqır** – mis; chaqa (pul)" [ДЛТ 1960, I, 341-342]. O'zbek tilining ko'plab shevalarida "**baqır / paqır** – (mis) chelak; chaqa (pul)" anglamida qo'llaniladi [ЎХШЛ 1971, 41]. Onado'li turkchasi va tatarcha "**bakır** – mis", qozoq va yana bir necha turkiy tilda "**baqır** – aqcha (pul)" degan ma'noda ishlatiladi [Қалиев 2014, 87].

13. "**baqlan; baqlan qozī** – yosh va semiz qo'zi" [ДЛТ 1960, I, 415]. O'zbek tilida eskirgan va oz qo'llaniladigan "**baqlan**" so'zi uchrab, u "qo'y, qo'chqor, qo'zi, hisori" kabi qo'ychilik bilan bog'liq atamalardan biridir [Нематов, Расулов 1995, 113]. Qozoq tilida "**bağlan** – ertaroq tug'ilib, erta yetilgan qo'zi" ma'nosida uchraydi. Qoraqalpoq tilida "**bağlan** – semiz qo'y", "**bağlan quzī** – semiz qo'zi", uyg'ur tilida "**baqlan**", qirg'iz tilida "**baklan**" so'zleri shunga yaqin ma'nolarda keladi [Тұрсынова, Бидола 2016, 323].

O'zbek tilida bu so'z etnik atama o'laroq ham uchrab, Xorazm viloyati Yangibozor tumanida Baqlon, Qashqadaryo viloyatining Qarshi tumanidagi Kat qishlog'i yonida Bog'lon deb ataladigan qishloqlar bor [Марқаев 2021].

14. "**bat** – tez, darrov" [ДЛТ 1960, I, 461]. Bu so'z boshqa turkiy tillarga qaraganda o'zbek tilida "bot (bât) – oradan ko'p vaqt o'tmay yoki o'tkazmay, tez", "bot-bot (bât-bât) – dambadam, tez-tez, birin-ketin" ko'rinishlarida yaxshi saqlangani ko'zga tashlanadi [ЎТИЛ 2006, 327-328]. Shunga qaramay, "Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida bunga e'tibor berilmagan. Qirg'izchada "**bat**", uyg'urchada "**pat** - "tez, tez orada, yaqin" so'zlaridan tashqari

[Юдахин 1985, 116; DLT 2014, 140, n. 594], turkiy tillarning ko'pchiligida bu so'z saqlanib qolmagan.

15. "**batığ** – daryo va boshqalarning chuqur joyi" [ДЛТ 1960, I, 352]. O'zbek tilida "botiq (bātiq) – 1. Ichiga botgan, botinqi; 2. Quruqlikda yer yuzasining, shuningdek, okean va dengizlar tubining atrofiga nisbatan ancha pasta botgan joylari" degan ma'nolarda ishlataladi [ЎТИЛ 2006, 329].

16. "**başaq** – o'q va nayza uchidagi temir; to'piq (boshmoq)" [ДЛТ 1960, I, 359]. Bu so'z o'zbek tilida onda-sonda bo'lса-da, uchrab turadi. Ayniqsa, ilmiy izlanishlarda bunga ko'proq dech kelamiz. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "boshoq (bāşaq) – kamon o'qining boshi, o'q uchi" deb keltirilishi ham buning bir dalilidir [ЎТИЛ 2006, 342].

17. "**başmaq** – to'piq" [ДЛТ 1960, I: 433]. "Devon"ning turkcha o'girmalarida bu so'z "boshmoq (oyoq kiyim)" deb berilgan [DLT 2014, 162, 578]. Asarning o'zbekcha nashri ko'rsatkichida "**başaq**" so'ziga shu ma'noda "boshmoq" deb ochiqlama berilgan [DLT 1967, 59]. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "boshmoq (bāşmāq) – kigiz etik, piyma; umuman oyoq kiyimi" deb ochiqlangan [ЎТИЛ 2006, 342]. Turkiy tillarning bir nechasida "oyoq kiyim turi" ma'nosida qo'llaniladigan [ЭСТЯ 1978, 93-94] bu so'z "Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida "to'piq (o'g'uzcha so'z)" deb keltirilgan [ДЛТ 1960, I, 433]. Asarning keyingi o'girmalarida ham bunday ochiqlamaning qaytarilishi [ДЛТ 2017, 185] esa o'zbek tilida bu so'z saqlanmagan degan qarashni keltirib chiqaradi. Bunday yondashuvlar ayniqsa, "Devon"ning turkcha, qozoqcha, qirg'izcha yoyinlarida va asar bo'yicha olib borilayotgan ayrim izlanishlarda ko'zga tashlanib keladi [Осоналиева 1972, 97-99; ДЛТ 1998; DLT 2014].

Qizig'i shundakī, o'zbek shevalarida "**päşmäk** (pashmak)" so'zi "tuyaning tovoni" ko'rinishida uchraydi (Qashqadaryo v., Muborak t.) [Нафасов 2011, 225].

18. "**bazğan** – temirchilar qo'llanadigan bolg'a" [DLT 2014, 7, 190]. "Devon"ning o'zbekcha nashrlarida bu so'z "yassi burunli" deb yanglish o'girilgan [ДЛТ 1960, I: 56; ДЛТ 2017, 20]. "Devon"ning 1940- yillardagi B. Atalay o'girmasida "Mersin (og'ochining) yemishi" ko'rinishidagi ochiqlama berilgan bu so'z inglizcha Dankoff-Kelli nashrida "smiths hammer" (temirchilar bolg'asi) deb tuzatilgan [DLT 1985b, III: 69; DLT 2014: 190, n. 802]. Asarning qozoqcha nashrida Turkiyadagi kabi "Mersin og'ochining yemishi (mevasi)" deb yanglish o'girilgani ko'zga tashlanadi [ДЛТ 1998, I, 44].

Bu tuzatish asarning keyingi turkcha o'girmasida "demirci çekici", ruscha o'girmasida esa «кузничный молот» (temirchi bolg'asi) ko'rinishida o'rinni olgan [DLT 2014, 190, n. 802; ДЛТ 2005, 62].

O'zbek tilida "bosqon (båsqân) – temirchilarning katta, og'ir bolg'asi", "chilangarlar ko'rasidagi ko'raga havo haydovchi va ko'mirning yonishini kuchaytiruvchi qurilma" deb ochiqlanadi [ЎТИЛ 2006, 327]. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, turkiy tillar orasida bu so'z ko'proq o'zbek tilida saqlanib qolgan.

19. "**bäk** (bek) – mustahkam, mahkam: *bäk nej* – mustahkam, mahkam narsa" [ДЛТ 1960, I, 321; DLT 2014, 145]. "Devon"da boshqa bir o'rinda "*beg / bæg*" so'zi uchrab, unga ham "mahkam, pishiq, qattiq" deb ochiqlama berilgan [ДЛТ 1960, I, 424]. Bu ochiqlamalar asarning boshqa yerida keltirilgan "beg – bek (amaldor); xotinning eri" so'zlaridan ayri-ayri betlarda keltirilishi ularning boshqa-boshqa so'zlar bo'lganini ko'rsatadi. Bæk so'zi ko'pchilik turkiy tillarda tom ma'noda shu ko'rinishda uchramasada, uni uyg'urcha, Onado'li turkchasi va qozon tatarchasidagi "qattiq; sog'lom, chidamli; kutilgandan ortiq; tez" ma'nosida ottirma, kuchaytiruvchi anglamida ayrim so'zlar oldida keladigan **pæk, pek, bik** so'zları bilan tenglashtirsa bo'ladi. O'rnak uchun, turk. *pek* iyi; *pek* güzel, q. tatar. *bik* zur "o'ta yaxshi" kabi. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, o'zbek shevalarida "*pæk*" so'zi uchrab, u "*sal (oz qolmoq)*" deb ochiqlanadi [ЎХШЛ 1971, 216]. Bizningcha, bu va uning boshqa ko'rinishi bo'lgan o'zbek shevalaridagi **pæk** so'zini "Devon"dagi va boshqa turkiy tillardagi bæk, pæk, pek, bik bilan bitta negizdan deb qarash kerak. Shevalarimizda "*paq / pæk qoldi* (pak / paq qoldi)" "tez, tez bo'ldi, sal qoldi (voqeа sodir bo'lishiga o'ta oz qoldi)" degan ma'nolarda ishlatiladigan ibora bu so'zga o'rnak bo'la oladi.

20. "**bäläk** – sovg'a, tuhfa. Safar qiluvchi odam o'z yaqinlariga olib boradigan yoki biror bir yerdan boshqa bir yerga keltiriluvchi sovg'a" [ДЛТ 1960, I, 366]. Bu so'zga turkiy tillarning ayrimlarida uchrab, o'zbek tilida saqlanib qolmagan deb qaraladi. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, o'zbek tilida fors yoki arab tilidan kirib kelgan so'z deb bilinadigan "*palak* [**päläk**] – osmon gumbaziga o'xshash doira shaklidagi gul naqshlar bilan qoplangan, odatda uy devorlariga bezak uchun osib qo'yiladigan kashtachilik buyumi"ning [ЎТИЛ 2008, 206] negizi bu so'zga borib taqalmasmikan, deb qarashga undaydi. Chamasi, kelining yangi tushib borgan kuyov uyiga "sovg'a" o'laroq "*palak*" olib borishi shu anglamni tashuvchi eski turkcha "balak"ka borib taqaladi.

21. "bedük – har narsaning kattasi" [ДЛТ 1960, I, 366]. S.Mutallibov uning boshqa bir ko'rinishi bo'lgan **bezük** so'zini "buyuk, baland" deb o'girgan [ДЛТ 1960, I: 119]. O'zbekchada "buyuk (büyük) ko'rinishida uchraydigan bu so'z turkiy tillarda "biyik" (qozoq.), "büyük" (turk.) ko'rinishlarida saqlanib qolgan. Uning eng eski ko'rinishi tuva turkchasida saqlangan: "bedik" [Ойноткинова, Миндибекова, Юша 2018, 180].

22. "**beckäm** – belgi, nishon. Ipakli narsa yoki yovvoyi sigirning dumini botirlar urush kunlarida jang belgisi tarzida taqib oladilar. O'g'uzlar uni parcham deydilar" [ДЛТ 1960, I, 446]. Bu so'z turkiy tillarning ko'pchiligidagi deyarli saqlanmagan. Afg'oniston o'zbeklari shevasida "**beckäm** – bayroq" degan anglamda ishlatiladi.

23. "**beg** (bäg) – I. bek, II. er. Xotinning eri. U uyida beklarga o'xhatilgani uchun shunday atalgan" [ДЛТ 1963, III: 170]. Farg'ona vodiysining ayrim yerlarida yosh kelinlarning o'z eriga yuzlanganda "begim" deyish an'anasi saqlangan.

24. "**bez** – et bilan teri orasida (ma'lum sabab bilan) paydo bo'ladigan shish" [ДЛТ 1963, III, 134]. O'zbek tilida "**bez** – inson tanasining yallig'lanishi natijasida teri bilan et orasida do'mpayib chiqqan shish" degan ko'rinishda uchraydi [ЎТИЛ 2006, 208]. Onado'li turkchasida "et bezi" shu anglamdadadir [DLT 2014, 319].

25. "**bezik** – titroq, larza" [ДЛТ 1960, I: 366]. O'zbek tilida "**bezugak** (**bezgäk**) – isitma chiqarib, qaltiradigan yuqumli kasallik" so'zi bilan bitta negizdan [ЎТИЛ 2006, 210].

26. "**benäk** – chaqa, pul" [ДЛТ 1960, I: 367]. O'zbek tilida birmuncha eskirgan bo'lsa-da "**bönak** – biror ish yuzasidan ish beruvchilarning ish bajaruvchilarga oldidan beradigan qarzi (puli)" ko'rinishida saqlanib qolgan [qar: ЎТИЛ 2006, 416].

27. "**bergü / bärkü – qarz**" [ДЛТ 1960, I: 403]. Bu so'z o'zbek tilining Shimoliy Xorazm shevalarida "**bergü – qarz**" [ЎХШЛ 1971, 50]. Qarshi shevasida "**bergülik** – o'zga kishiga beriladigan narsa, haq" o'rnida ishlatiladi [Нафасов 2011, 36].

28. "**bertindi** – zaiflandi, bo'shashdi" [ДЛТ 1963, II, 276]. O'zbek tilining qarluq shevasining bir necha tarmoqlarida (Namangan, Farg'ona, Olmos, Toshqo'rg'on, Karkidon) "**bertmaq** – shikastlanmoq, lat yemoq" fe'li uchraydi [ЎХШЛ 1971, 50]. Onado'li turkchasida shunga yaqin "**bertilmek**" uchrab, u "Devon" dagi so'zga yaqin keladi. Asarni bu tilga o'girgan izlanuvchilar "bertindi - et darbe vb. seylerden dolayi bertildi ve onda (elde) zayıflık ve durgunluk belirdi" (et zarba va boshqa narsalar tufayli bertildi va unda (qo'lda) zaiflik va charchoq sezildi)" ko'rinishida ochiqlaganliklari

29. "bi - bu so'zning böy shakli ham bor. Bir xil qurt-qo'ng'iz" [ДЛТ 1963, III, 224]. "Devon"ning 2017-yilgi o'girmasida "böy - bir turli o'rgimchak. Bu so'zning bög varianti ham bor. To'g'risi shudir" deb ochiqlangan [ДЛТ 2017, 370]. O'zbek shevalarida "biy - o'rgimchakning zaharli bir turi", "böy - qoraqurt" (zaharli o'rgimchak) ko'rinishlarida uchrasa-da [qar. ЎХШЛ 1971, 55; Нафасов 2011, 41], bu so'z "Devon"ning o'zbekcha o'girmalarida shu ko'rinishlarida o'rin olmagan. Turkiy tillar orasida qirg'izcha "böy", "böyon", "böyü" "böö" so'zları shu ma'noda ishlatiladi [Юдахин 1985, 150]. Anado'li turkchasi shevalarida "bö", "böy", "böye", "bög" so'zları "qurt, chayon, ilon" va shunga o'xshash zararli yaratiqlar uchun qo'llaniladi [Derleme Sözlüğü 1993, 755-756, 773].

30. "biçguç - qaychi. Bu bilan har narsa kesiladi"; "biçğu - narsalarni kesuvchi asbob" [ДЛТ 1960, I: 421; DLT 1967: 67]. O'zbek tilida "biçqi - qo'l arra, kichik arra" so'zları uchraydi [ЎХШЛ 1971, 53, 221]. O'zbek shevalaridagi "biçqiq - bichuvchi, kiyim bichish bilan shug'ullanuvchi", "biçimçi" atamalari [Нафасов 2011, 45] ham ular bilan bitta ildizdan

31. "birqiq - ot va eshaklarning burnidan nafas olish bilan xirillashi, pishqirishi" [ДЛТ 1960, I: 429; DLT 2014: 201]. O'zbek shevalaridagi "pirqillamaq - (to'mov bo'lib) burnidan nafas olishda qiynalmoq" ma'nosida so'z ham shu negizdan.

32. "biçin - maymun: biçin yili - maymun (muchali) yili" [ДЛТ 1960, I: 387]. O'zbek tilining Xorazm shevasida "biçin (yili) - maymun (muchali) yili" deb yuritiladi [ЎХШЛ 1971, 180]. Qozoqchada bu so'z "meşin jili" o'laroq qo'llaniladi.

33. "bitig / bitik - kitob; yozuv; tumor" [ДЛТ 1960, I, 366]. O'zbek adabiy tilida "bitik - yozuv, xat, asar" [ЎТИЛ 2006, 282], shevalarda "pitik - peshonasiga bitilgan; pitik-taqdir - taqdir" ko'rinishlarida uchraydi (Qashqadaryo vil. Ko'kdala t., Harduri q.).

34. "böktir-tog'lardagi baland-pastlikyer" [ДЛТ 1960, I, 424]. O'zbek shevalarida "böktär - tog' etagi" (Zomin, Baxmal) ko'rinishida uchrab, tog'dagi qishloqlardan biri Bo'ktaryo'l deb ataladi. Qirg'iz tilida ham bu so'z shu ko'rinishda saqlanib qolgan. Boshqa o'zbek shevalarida "böktärmaq - 1. Egar orqasiga yumaloqlab o'rab bog'lamoq (Dehqonobod t.). 2 Qalin va quyuq bo'lib bosmoq (bulut) (Chaydari q.)" ko'rinishida saqlangan [Нафасов 2011, 59].

35. "borğuy - puflab chalinadigan karnay" [DLT 1963, III: 259]. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "burğu - karnay yoki surnay shaklidagi qadimiy cholg'u asbobi" deb ochiqlanadi [ЎТИЛ

2006, 385]. Bu so'z shu ma'noda ko'pchilik turkiy tillarda deyarli saqlanib qolmagan.

36. "**boşlağ** – bo'sh qo'yilgan (hayvon)" [DLT 1941, faksimile: 232]. O'zbekcha o'girmalarda bu so'z "bashlag" (**başlağ**) [ДЛТ 1960, I: 429; J, turkcha va inglizcha o'girmalarida **boşlağ** ko'rinishida keltirilgan [DLT 1985b, 1985, 77; DLT 2005, 176]. A. Rustamiyning 2010 yilda ruscha o'girmasida ham "bashlag" ko'rinishida berilgan bo'lib, ushbu tilchi olim Dankoff nashridagi boşlağ ni qabul qilmagan [DLT 2010, 374]. Biroq bu so'z qo'lyozmada **boşlağ yılıqı** so'z birikmasi o'rnagida ham uchrab, so'z boshidagi ilk be (b) – shin (sh) harf belgilari orasidagi belgining (alif) yoki (vav) ekanini aniqlash birmuncha qiyin [qar. DLT 1941, facsimile, 232]. "Devon"da **boş** "erkin, bo'sh, bo'shatilgan" so'zi bilan birga **boşlağlandı** "takabburlandi" fe'li uchrashi [ДЛТ 1963, III, 137; ДЛТ 1963, II, 316] bu so'zni "bashlag" emas, "bo'shlag" o'qish kerakligini ko'rsatadi. Shu o'rinda bu so'zni boşlağ deb o'qishimizni o'zbek shevalarida "**boşlağ**" (boshtag') ("bo'sh: маллар бошлағ йүръяптъ") so'zi uchrashi ham qo'llab-quvvatlaydi [qar. Abdullaev 1961, 29].

37. "**boz munçuq** – xotinlar taqadigan bir xil munchoq" [ДЛТ 1963, III, 133]. "Devon" ko'rsatkichi tuzuvchilari bu so'zni yanada aniqroq qilib "tumor, bir xil munchoq (amulet)" deb ochiqlashgan [ДЛТ 1967, 71]. Bu so'zni shunga o'xhashroq ma'nodagi o'zbekcha "ko'z munchoq (**köz munçâq**)" ("Ko'z tegmasin) uchun (odatda yosh bolaning qo'li, kiyimi va sh.k. ga) taqib qo'yiladigan munchoq" so'zi bilan solishtirsa bo'ladi [qar. ЎТИЛ 2006, 449].

38. "**boqaǵu** – o'g'rilar bo'yniga solinadigan sirtmoq" [ДЛТ 1960, I: 417]. Bu so'z o'zbek tilidagi "**bo'ǵav** – kishan, sirtmoq, band, iskanja" so'zining eng eski ko'rinishidir [ЎТИЛ 2006, 429]. O'zbek tilida birmuncha keng ishlatilishiga qaramay "Devon"ning o'zbekcha nashrlarida o'rin olmagan bu so'z Qrim tatar tilida "**bugav**" ko'rinishda uchraydi [Kirim Tatar Sözlüğü 2017, 97].

39. "**boxsuq / bogsuq** – tutqunlar va o'g'rilar bo'yniga solinadigan temir kishan" [ДЛТ 1960, I, 432; J]. Bu so'z yuqorida o'zbek tili o'rnagida keltirilgan "**bo'ǵav** – kishan, sirtmoq, band, iskanja" so'zi bilan bitta negizdan.

40. "**bogra** – erkak tuya" [ДЛТ 1960, I, 397]. Turkiy tillarning ko'pchiligida "**bogra**", "**buvra**" deb uchraydi. O'zbek tili va shevalarida ham shu ko'rishlarda saqlanib qolgan [ЎТИЛ 2006, 429].

41. "**boğlamaq** – bog'lamoq, bo'xcha qilib tugmoq" [ДЛТ 1963, III, 307]. O'zbek tilidagi "**boğça, boxça** – kiyim-kechak, latta-putta va shu kabi o'rab tugilgan qiyiq, ro'mol, qiyiqcha" ko'rinishlarida

uchraydigan [ЎТИЛ 2006, 421, 429] so'zlar bilan bitta negizdan. Shuningdek, o'zbek shevalarida "boğiq - bog'lagich" (Sayram) ko'rinishidagi so'z ham shunga yaqin [ЎХШЛ 1971, 54].

42. "**bögmäk** – to'plamoq, yig'moq, to'smoq; *ol suwug bökdi* – u suvni bo'g'ib, to'xtatib qo'ydi, to'pladi" [DLT 1963, II, 276; DLT 2014, 303]. S. Mutallibov bu so'zni **bükmäk** (bykmäk) deb o'qigan. "Devon"ning boshqa tillardagi o'girmalarida bögmäk ko'rinishida berilgan [DLT 2014, 303]. Shu o'rinda uning o'zbek shevalarida **bögmäk** o'laroq qo'llanilishini ko'zda tutish kerak bo'ladi. O'rnak uchun, Sayram, Qarnoq (Janubiy Qozog'iston) o'zbek shevalarida **bögämäk** – suvni bo'g'moq, to'smoq", **bögät** "to'g'on, to'siq" [ЎХШЛ 1971, 55], Qashqadaryo viloyati, Ko'kdala tumanidagi Harduri qishlog'ida **bögmäk** "ariq suvini turli narsalar qo'yib to'smoq" ma'nosida ishlataladi.

43. "**bögrül / bökrül**: *bögrül at*. Ikki biqini oq ot. Shuningdek, ola qo'y va boshqa hayvonlarga ham bögrül deyiladi" [ДЛТ 1960, I, 445; DLT 2005, 200]; "**Boğral** – tomog'i oq qo'y" [ДЛТ 1960, I, 445; DLT 2005, 193]. Jizzax viloyati Zomin tumanidagi o'zbek shevalarida "burnı – olachipor bo'yinli yilqi" ma'nosida uchraydi [Тўйчибоеев, Қашқирли 2012, 219]. Ko'pchilik turkiy tillarda "**buğrul**", "**bügrül**", "**buvrul**" so'zları "ola, olachipor, qo'ng'ir tusli uy hayvoni" uchun qo'llaniladi [ЭСТЯ 1978, 228].

44. "**bölük** – har qanday hayvon jinsi to'dasi; *bir böyük qoy* – bir to'da qo'y" [ДЛТ 1960, I, 366]. O'zbek shevalarida "**bölik** – tomorqa (er)" ko'rinishida uchraydi [ЎХШЛ 1971, 55]. Shuningdek, o'zbek tilidagi "bo'lak (böläk) – butunning bir qismi, qism, parcha, kesim" [ЎТИЛ 2006, 407], shevalardagi "**böltäk** – 1. Yaxlit maydonlarning chetida, orasida qolib ketgan kichik hajmli (er). 2 Bichish jarayonida kichik bo'lak sifatida kesilgan, qırqilgan, qiytiq (mato)" [Нафасов 2011, 60] so'zlarining barchasi bitta negizdan.

45. "**budursin** – bedana" [ДЛТ 1960, I, 469]. Bu so'zning birmuncha o'zgargani Onado'li va ozarbayjon turkchasida "**bildirçin**" ko'rinishida saqlanib qolgan. O'zbek, qozoq, qirg'iz va yana bir necha turkiy tillardagi "bedana", "bo'dana" mo'g'ulchadan o'zlashgan so'z bo'lib [Санжеев, Орловская, Шевернина 2015, 121], unga eski turkcha "**budursin ~ budurçin**" bilan bitta negizdan deb qaraladi. O'zbek tilida ushbu sayroqi qush chiqargan tovushidan kelib chiqib "**bitbildiq**", "**pitpildiq**" deb ham ataladi [ЎТИЛ 2006, 282]. Chamasi, eski turkcha "budursin" so'zining yasalishida ham shunday holat yuz bergan.

46. "**buztī** - sovuqqa qotdi; *er tumlug'qa buzti* "kishi sovuqqa

qotdi, sovuqdan o'ldi" [ДЛТ 1963, III, 443; ДЛТ 1967, 77; DLT 2014, 327]. Bu so'z o'zbek shevalarida quyidagicha ko'rinishda uchraydi: **buyuq** – qish (ba'zan kuz, erta bahor)ning qattiq sovug'i" [Нафасов 2011, 54]; **buyuğ** – "sovug"; **buyu** - "qattiq sovug"; **buyğurmaq** – sovuq urmoq, qattiq sovqotmoq" [ЎХШЛ 1971, 56-57]. Qirg'iz tilida "buyuk- muzlamoq" degan ma'noda ishlataladi [Юдахин 1985, 165]. Shuningdek, turk, ozarbayjon, boshqird, qoraqalpoq, qorachoy-bolqor, qozoq, tatar, tuva kabi turkiy tillarda ham bu so'z shunga yaqin ko'rinishlarda saqlanib qolgan [ЭСТЯ 1978, 242].

47. "**bulan** – qipchoq mamlakatlarida bo'ladijan yirik gavdali vahshiy hayvon" [ДЛТ 1960, I, 391; DLT 2014, 600]. Bu so'z turkiy tillardan bir qanchasida shu ko'rinishda saqlanib qolgan [ЭСТЯ 1978, 260]. O'zbek tili shevalarida "bulän – yovvoyi eshak" [Мирзаев 2013, 275], o'zbek tilining ochiqlamali so'zligida esa bu so'z "yovvoyi ot" deb ochiqlangan [ЎТИЛ 2006, 370].

48. "**buluň** – burchak" [ДЛТ 1963, III, 381; ДЛТ 2005, 206]. O'zbek qarluqchasining O'sh tarmog'ida bu so'z "**buluň-burçäk** – burchak" ko'rinishida saqlangan [ЎДМ 1961, 422; ЎХШЛ 1971, 57].

49. "**bulğayuq**; *bulg'ayuq suv* – loyqa suv" [ДЛТ 1963, III, 194]. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "**bulg'anç, bulg'ançiq** – bulg'angan, iflos, loyqa" deb uchraydi [ЎТИЛ 2006, 373]. O'zbek tilining Qoramurt, Qorabuloq (Jan. Qozog'iston) shevalarida "**bolamiq** – loyqa" [ЎХШЛ 1971, 54]. Ko'kdala tumani Harduri qishlog'i shevasida "**bulğançiq** – loyqa (suv)" anglamidadir.

50. "**bulğama** – yog'i ham yo'q, mazasi ham yo'q yovg'on osh" [ДЛТ 1960, I, 453; ДЛТ 2017, 194]. Onado'li turkchasidagi o'girmasida bu so'z "yağı ve şekeri olmayan bulamaç" deb ochiqlanadi [DLT 2014, 216]. Shunga o'xhash so'zlar o'zbek shevalarida keng tarqalgan bo'lsa-da, "Devon"ning o'zbekcha o'girmachilari bunga to'xtalib o'tishmagan. Holbuki, tilimizda "**bulamiq**" va shevalarimizda "**bulamaq**", "**bulmäg**" so'zları uchrab, "atala, yog'li atala, bulamiq" degan ma'nolarni bildiradi [Абдуллаев 1969, 29; Нафасов 2011, 55; Аллабердиев 2016, 47].

51. "**buçgaq** – 1) burchak, uch (chet); 2) tuyaning oyoq terisi" [DLT 2014, 203, 599]. S. Mutallibov ushbu so'zlarni "Devon"-ning birinchi jildida shunga yaqinroq ma'nolarda ochiqlab o'tgan [ДЛТ 1960, I, 432], asar uchun ko'rsatkich (indeks) tuzilgan kezlarda bu ikkala so'z ko'rsatkichga kirmay qolgan [ДЛТ 1967, 81-82]. Asarning 2017-yilgi o'girmasida ham ushbu ochiqlamalar qaytarilgan [ДЛТ 2017, 185].

Chig'atoy turkchasi (eski o'zbekcha)da ko'p uchrab, bugungi

turkiy tillarning ko'pchiligidagi **buçqaq** / **puçqaq** ko'rinishlarida saqlanib qolgan bu so'z o'zbek shevalarida deyarli uchramaydi deyilsa-da [ЭСТЯ 1978, 283], uning o'zbek tilida boshqacharoq ko'rinishlari borligini ko'zdan qochirmaslik kerak: 1) "**puçmåq** – chet, pastqam joy, ovloq; burchak; 2) po'choq (**poçåq**) – meva, sabzovot, danak va b.larning qobig'i" [ЎТИЛ 2006, 325, 331].

52. "**burçaq** – 1) burchoq (loviya turi); 2) ter tomchisi, donasi" [ДЛТ 1960, I, 433]. Bu so'z ko'plab turkiy tillarda bo'lganidek, ham o'zbek adabiy tilida, ham shevalarda "**burçåq** – doni qora-qo'ng'ir rangli, ozuqabop bir yillik dukkakli o'simlik va uning doni", "Bir yillik dukkakli o'simlik va uning doni" deb ochiqlanadi [ЎТИЛ 2006, 385; Нафасов 2011, 54]. Ushbu o'simlik turi dumaloq ko'rinishda bo'lib, eski turklar uni "ter tomchisi, donasi" ma'nosida ham ishlatganlar. O'zbek shevalarida shunga o'xsharoq "**burçåq** - ayrim qo'yarning bo'g'izi atrofida bo'ladi munchoqsimon o'simta" so'zi bunga o'rnak bo'la oladi [qar. Нафасов 2011, 54].

53. "**burî** / **böri** – 1. o'q uchiga o'tkaziladigan temir halqa. 2. Ichimlik idishlaridan ichimlik oqib ketmasligi uchun uning og'ziga tiqib qo'yiladigan tiqin, po'kak" [ДЛТ 1963, III, 239; DLT 2014, 443]. O'zbek tili va shevalaridagi möri – oshxona, o'choq va shu kabilarning tutun chiqib ketadigan yo'li" [ЎТИЛ 2006, 670]. Bu so'z o'zbek tili izohli lug'atida "mo'ri (möri) – g'ishtdan qilingan suvquvvur" ma'nosidagi forscha so'zdan o'zlashgan deb ochiqlanadi. Yuqorida keltirib o'tilgan eski turkcha **böri** / **burî** so'zi ham ushbu forscha so'zdan olingan chamasi. Boshqa tomondan esa Onado'li turkchasi "boru – suv quvuri" so'zi, shunga yaqin o'zbek tilidagi "quvur > qubur > burğu" so'zlarining negizida eski turkcha "burmaq – burmoq, buramoq" fe'li yotishini ko'zda tutsak, bu so'zning forscha yoki turkiycha ekanini tekshirib ko'rish kerak bo'ladi.

54. "**burunduq** – jilov, no'xta" [ДЛТ 1960, I, 460; ДЛТ 2017, 198]. O'zbek tilida "**burunduq** – asov, tishlong'ich tuyaning yoki qopag'on itning tumshug'iga kiydirib qo'yiladigan maxsus to'r" [ЎТИЛ 2006, 383]. Buxoro viloyati Olot va Qorako'l tumani o'zbek o'g'uz shevasida bu so'z "jilov, no'xta" ma'nosidadir [Аллабердиев 2016, 43]. O'zbek shevalarida bu so'z "kelinni kuyovning uyiga olib kirgan va unga keyin ham o'z onasidek munosabada bo'lib yuradigan, tutingan ona, ota" ma'nosida ham ishlatiladi.

55. "**burutmaq** – sasitmoq" [DLT 1963, II, 340]. O'zbek tilida "**burqiramåq, burqimåq** – 1. pag'a-pag'a ko'tarilmoq, buruqsamoq, burqimoq" (tutun, bug'); 2. Anqimoq, gurkirab taralmoq (hid)"

ko'rinishlarida uchraydi [ЎТИЛ 2006, 385].

56. "**buxsamaq** – bosh tortmoq, ishni (majburiy suratda) bajarmoq" [ДЛТ 1963, III, 299]. O'zbekchaning O'sh shevasida "buxsamaq – tiqishtirmoq, bosib ezmoq" ma'nosida qo'llaniladi [ЎДМ 1961, 422].

57. "but – son" [ДЛТ 1963, III, 131]. "Devon" o'girmasining ko'rsatkichida bu so'z "son; oyoq – bedro, lyajka, nogi" deb keltirilgan [ДЛТ 1967, 80]. Shu bilan birga, S. Mutallibov uni shu ko'rinishda o'girar ekan "bu so'z hozir Oltiariq shevasida oyoq ma'nosida qo'llanadi" deb ochiqlama bergen [ДЛТ 1963, III, 131]. Q. Sodiqov o'girmasida bu so'z "son, but" deb berilgan [ДЛТ 2017, 364]. O'zbek shevalarida "but - but, oyoq" ma'nolarida tez-tez urchab turadi (Qashqadaryo vil, Ko'kadal t. Harduri q.). Qirg'iz tilida "but" "oyoq" degan ma'noda keng qo'llaniladi.

58. "**buturğak** – pista shaklidagi tikanli bir o'simlik. U kiyim va boshqa narsalarni ilib qoladi" [ДЛТ 1960, I, 461; ДЛТ 2017, 198]. Bu so'z o'zbek shevalarida "**pītīraq**" ko'rinishida uchrab, "qo'yning juniga yopishib qoladigan o'simlikning dumaloq urug'i, qo'ytikan" ma'nosidadir [ЎХШЛ 1971, 221; Нафасов 2011, 229]. "Devon"ning turkcha o'girmalarida "fistik şeklinde bir diken" (pista ko'rinishidagi tikan turi) deb ochiqlanadi [DLT 2014, 220, 605]. Onado'li turkchasing ayrim shevalarida "**bītīraq** – qir-adirlarda o'suvchi yovvoyi o'tning tashqi tomoni tikkanli urug'i" uchun qo'llaniladi [Derleme Sözlüğü 1993, 671].

59. "**butiq** – otning oyoq terisi shilinib olinib qilingan mesh" [ДЛТ 1960, I, 358]. O'zbek shevalarida "**bataq** – so'yilgan takaning boshi va oyoqlarini (tizzadan pastini) kesib tashlab, puflab terisining shilib olinishi" (barloslarga yaqin Musobozori shevasi) [Жўраев 1969, 126].

60. "**buşmaq** – siqilmoq, zerikmoq" [DLT 2014, 160, 265; ДЛТ 2017, 212]; "**buşurmaq** – yurakni siqib yubormoq" [DLT 1963, II, 82]. O'zbek tilidagi "**pishmoq (pişmäq)** – siqilmoq, (ichi) pishmoq, zerikmoq" so'zining ildizi shu so'zlarga borib taqaladi.

61. "**buw** – mog'or, uzoq turib qolish yoki hidlanishdan non yuzida paydo bo'lgan ko'kimtirlik" [DLT 1963, III, 143; DLT 1967, 76]. Bu so'z "Devon" qo'lyozmasida "buv – al-xudra" (ko'kimtir) deb keltirilgan [DLT 1985b, 499] bo'lishiga qaramay, uni ko'pchilik izlanuvchilar **boq** ko'rinishida berib kelishadi [DLT 1985a, III, 76; DLT 2005, 194; DLT 2014, 400, 593]. Ularga ko'ra, q (qof) harf belgisi ustiga keyinchalik bitta nuqta qo'shib qo'yilgan bo'lib, bu so'z qof bilan tugaydigan so'zlar sirasida kelgani uchun uni **boq**

deb o'qish kerak bo'ladi [DLT 2014, 400]. Bu so'zni B. Atalay **pow** deb o'qib, asar qo'lyozmasi bo'yicha ish olib borgan R. Kilisli uning bu ko'rinishida yozganiga e'tiroz bildirgan [DLT 1985a, III, 129]. Unga ergashgan S. Mutallibov bu so'zni **buw** ko'rinishida bergen [ДЛТ 1963, III, 143]. Bizningcha, **buw** to'g'riroq bo'lsa kerak. O'zbek shevalarida "buv - nonning ustidagi mog'or", "biror narsa tagida qolib, ustida o'zgarishlar bo'lgan non" ma'nolarida uchraydi. Shuningdek, "Devon"ning uyg'urcha o'girmasida "pov - puv. Uzun turib qolg'onliq yoki buzulg'onliqtin nonning ustida paydo bo'lg'an ko'k" [DLT 2008, III, 178] deb ochiqlanishi ham turkiy tillarda bu so'zning eski turkcha **buw** "buv" bo'lgani to'g'risidagi qarashlarni kuchaytiradi. Aytib o'tish kerak, "Devon"ning qozoqcha o'girmasida bu so'z "buv" ozarbayjonchasida "pow" ko'rinishida berilgan [ДЛТ 1998, III, 184; DLT 2006, III, 136].

O'zbek tilining Forish shevasida **bug'ruqmoq** "mog'or-lamoq" (заплесневеть, покрыться гнилью) so'zi uchraydi [ЎХШЛ 1971, 56]. Bunga tayanib "mog'or" manosidagi turkiy so'z eski turkchada va bugungi turkiy tillarda "buv" va "bug" ko'rinishlarida qo'llanilgan deb ochiqlasa bo'ladi.

62. "**büdik** - o'yin, raqs" [ДЛТ 1960, I, 390]. Bu so'z shu ko'rinishda turkiy tillarda deyarli saqlanmagan. Chamasi, uni o'zbek shevalaridagi "**bädik** - alas (kasalni o'rtaga olib, ashula aytib davolash" (Qarnoq shevasi) so'zi bilan solishtirish kerak bo'ladi. Uni arabcha "badiha" (ichki sezgi, topqirlilik. Shu negidagi she'r turi) bilan bog'lash birmuncha qiyin [ЎТИЛ 2006, 135]. Shuningdek, turkiytillarning qipchoq lahjalarida "bilev" (o'yinga, raqsga tushmoq) fe'li ham bu so'z bilan bog'lansa kerak.

63. "**büjin** - har xil o't o'simligi" [ДЛТ 1960, I, 379]. Bu so'zning o'zbek tilidagi "bujg'un (**bujgun**) - 1) qayrag'ochning bir turi, qattiq tanali daraxt; 2) pista daraxtining meva qilmay, bujmayib qolgan mevasi; 3) o'simliklar tanasining turli qismlarida ko'pincha virus, bakteriya, zamburug', hasharotlar ta'sirida paydo bo'ladigan g'urralar" so'zi bilan bog'liq yoki bog'liqmasligi aniqlanmagan [ЎТИЛ 2006, 362].

64. "**bük** - 1. chakalakzor (**густой лес**); burchak (arg'ucha)" [ДЛТ 1960, I, 321; ДЛТ 1967, 83; DLT 2014, 113]. Bu so'z o'zbek tili shevalarida "bük - chekka, tomon, ovloq yer" ko'rinishida uchraydi [ЭСТЯ 1978, 291; ЎДМ 1961, 422]. Qozoqchada "bük - og'ochlari tig'iz o'sgan yer" [Қалиев 2014, 132], xakaschada esa "pük - o'tloq" ma'nosidadir [Arikoğlu 2014]. Shu o'rinda aytib o'tish kerak, qozoqchada bu so'z borligiga qaramay, "Devon"ning

qozoqcha o'girmasida bu so'z uchrashiga e'tibor qaratilmay, "bük - to'qay, og'och o'sgan yer" deb ochiqlash bilan cheklanilgan [ДЛТ 1998, I, 392]. Onado'li turkchasing bir qancha shevalarida "bük - 1) dala-qir va irmoq qirg'oqlaridagi to'qay va tikanli yer; 2) oqarsuv qirg'oqlaridagi unumli ekin dalalari; 3) butazor, chakalakzor va o'rmonlarning eng qalin yeri" va shunga yaqin ma'nolari bor [Derleme Sözlüğü 1993, 814-815].

O'zbek shevalarida shunga birmuncha yaqin keladigan "bük" so'zi uchrab, "havosiz joy, dim", "dim, issiq, nafasni qaytaradigan" degan ma'nolarda qo'llaniladi [Жўраев 1969, 126]. Qarshi shahri yaqinidagi qarluq shevasida so'zlashuvchi Bo'lmas qishlog'i qarluq shevasida büklamaq "dimiqmoq" [Нафасов 2011, 54], Ko'kdala tumanidagi Harduri qishlog'i qipchoq shevasida "bük" (dim; oz havoli yer) degan ma'noda ishlatiladi.

65. "büüküm: *büküm etük* - xotinlar kiyadigan etik, maxsi (o'g'uzcha). O'g'uzlardan boshqalar mükim, mükin deydilar" [ДЛТ 1960, I, 376; DLT 2014, 170]. O'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "mökki - shevada xom teridan tikiladigan qo'nji kalta oyoq kiyimi" deb ochiqlangan [ЎТИЛ 2006, 667].

66. "büükür - buyrak" ДЛТ 1960, I, 342]. Bu so'z o'zbek shevalarida "büyir - biqin, buyrak joylashgan yer" ko'rinishida saqlangan [Мирзаев 2013, 275; Нафасов 2011, 54].

67. "bürlänmäk - kurtak chiqarmoq"; *yığaç burländi* "daraxtlar kurtak chiqardi, novda chiqarsa ham shunday deyiladi" (dal pobegi, pokryilsya pochkami) [ДЛТ 1963, II, 276; ДЛТ 1967, 85; DLT 2014, 302, 609]. O'zbek shevalarida "büri" - "yo'ng'ichqa yaprog'ining quritilgani" (Qarshi sh.) [Нафасов 2011, 56], "yantoq, yo'ng'ichqa yaprog'i" (Ko'kdala t., Harduri q.) ma'nolaridadir. Bu so'z turkiy tillarda quyidagicha ko'rinishlarda uchraydi: qozoqchada "bür" - yaproq: 1) G'o'zaning ilk tugunida kurtaklarini o'rab turgan yaproq; 2) O'simliklar va og'och (daraxt) butoqlarining yaproq chiqaruvchi tuguni, qirg'izchada esa bür - "yosh (ilk) yaproqchalar" [Юдахин 1985, 168], xakaschada pür - "yaproq" [Домажаков 1948, 112; Arıkoğlu 2015]. Onado'li turkchasing ayrim shevalarida "bür - kurtak" ma'nosidadir [Derleme Sözlüğü 1993, 824]. Qrim tatarchasida "bürlenme - o'simliklarning ilk bahorda yasharishi, kurtaklanishi" deb ishlatiladi [Кirim Tatar Sözlüğü 2017, 101].

Shu o'rinda aytib o'tish kerak, o'zbek tilining ochiqlamali so'zligida "bur - meva, hosil, barg, ozuqabop" ma'nosidagi forscha so'z deb ochiqlangan [ЎТИЛ 2006, 374-375]. Biroq turkiy tillarning ko'philigida, Oltoy va Sibir turklarida bu so'zning borligini ko'zdan

Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-turk" asaridagi ayrim so'zlarning o'zbek shevalarida saqlanishi ("b" undoshi bilan boshlanuvchi so'zlar o'rnatilgida) qochirmaslik kerak.

68. "**bütä** - ko'p, mo'l" [ДЛТ 1963, III, 236]. O'zbek tilining o'g'uz shevasida "**bütäv** - bo'linmagan, bir butun (narsa)" [ЎХШЛ 1971, 58] so'zini ushbu so'z bilan bitta negizdan deb qarasa bo'ladi.

69. "**bütti**: *baş bütti* - yara tuzaldi" [DLT 1963, II, 339]. O'zbek tilining izohli lug'atida "**bitmäk** - et unib, birikib tuzalmoq, to'lishmoq yoki bekilmoq" deb ochiqlanadi [ЎТИЛ 2006, 284]. Ayrim o'zbek shevalarida "**bitmäk** - tuzalmoq" o'laroq ishlatiladi (Ko'kdala t., Harduri q.). O'rnak keltiradigan bo'lsak: kesilgan yaram bitib ketdi (tuzaldi).

70. "**büşkäl** - lochira, yupqa non. Xoqoniyaliklar so'zi [ДЛТ 1960, I, 445]. O'zbek tilining O'sh shevasida bu so'z "poškäl - nonning bir turi" ma'nosida ishlatiladi [ЎДМ 1961, 426].

To'xtam

Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-turk" asarida uchraydigan so'zlarning ko'pchiligi oradan deyarli ming yil o'tgan bo'lishiga qaramasdan, biror o'zgarishga uchramasdan, bugungacha yetib kelgan. To'g'ri, ayrim so'zlar kundalik turmushda ishlatilmasligi, yo bo'lmasa, turkiylarning ko'pchiligi yangi o'lkalarga borib o'rashishi so'nggida bu tillarga ayrim so'zlar o'rniغا yet so'zlar kirib kelgani ko'zga tashlanadi. Shunday bo'lishiga qaramay, "Devon"da keltirilgan bir necha minglab so'zlar bugungi kunda ham keng qo'llanilayotgani ko'zlarni quvontiradi. Ayniqsa, o'zbek tili deyarli ming yildan beri turli tillarda so'zla-shuvchi el-uluslar bilan qo'shni yoki aralash yashab, ularning tillaridan ko'plab so'zlar o'zlashtirganiga qaramay, "Devon"dagi so'zlarni eng ko'p saqlagan turkiy tillardan biri o'laroq bilinadi. Buni tilimizda uchraydigan tub turkiy so'zlarning ham o'zbek adabiy tilida, ham uning shevalarida qo'llaniladigan yuzlab o'rnaklar ko'rsatib turibdi. Mahmud Koshg'ariy asarida keltirilgan birgina "b" undoshi bilan boshlanuvchi yuzlab so'zlar ming yil oldin qanday bo'lsa, shunday ko'rinishda saqlanib qolganini "Devon"ning o'girmalaridan ko'rib turibmiz.

Biz ushbu kichik izlanishimizda ushbu Koshg'ariy so'zligida uchrasa-da, eski ko'rinishida, yo bo'lmasa, yaqin ko'rinishda saqlangan so'zlarni "b" undoshi bilan boshlangan 70 ta so'z o'rnatilgida qarab chiqdik. Kelgusidagi izlanishlar ushbu undosh bilan boshlanuvchi bunday so'zlarning soni yanada ko'proq bo'lganiga aniqlik kiritadi, deb o'ylaymiz.

Adabiyotlar

- Arikoğlu, E. 2005. *Örnekli Hakaşa – Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Derleme Sözlüğü, 1993. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. II B. 2. Baskı. Ankara: AÜ Basimevi.
- Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. 1941. Çev. B. Atalay. Cilt III. Ankara.
- Divanü Lugat-it-Türk Tipkibası "Faksimile"*. B. Atalay 1941. Ankara.
- Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. 1943. Çev. B. Atalay. Cilt IV. Ankara.
- Divanü Lügat-it Türk Tercümesi*. 1985a. Çev. B. Atalay. Cilt I-IV. TDK yayınları: 521–524. Ankara.
- Divanü Lugat-it-Türk*. (Tipkibası). 1990. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Жўраев, Б. 1969. *Юқори Қашқадарё ўзбек шевалари*. Тошкент: Фан.
- Кошғарий, М. 1960. *Туркий сўзлар девони (Девону луготит турк)*. Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 1 том. Тошкент: Фан.
- Кошғарий, М. 1963. *Туркий сўзлар девони (Девону луготит турк)*. Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 2 том. Тошкент: Фан.
- Кошғарий, Маҳмуд. *Туркий сўзлар девони (Девону луготит турк)*. Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 3 том. Тошкент: Фан.
- Девону луготит турк*. 1967. Индекс-лугат. Ф. Абдураҳмонов ва С. Муталлибов иштироки ва таҳрири остида. Тошкент: Фан.
- Кашгари, М. 2005. *Дивану лугат ат-турк* [Текст]. М. Кашгари; пер., предисл. З.-А. М. Ауэзовой. Алматы: Дайк-Пресс.
- Махмуд ал-Кашгари 2010. *Диван лугат ат-турк (Свод тюркских слов)*. В 3-х томах. Т. 1. Пер. с араб. А.Р. Рустамова под ред. И. В. Кормушкина [Текст]. Махмуд ал-Кашгари. Москва.
- Кошғарий, Маҳмуд. 2016. *Девону-лугати-т-турк (Туркий сўзлар девони)*. Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. Нашрга тайёрл. Ҳ. Болтабоев, Б. Исабеков. Масъул мұхаррир: Ҳ. Дадабоев. Тошкент, MUMTOZ SO'Z.
- Кошғарий, Маҳмуд. 2017. *Девону-лугати-т-турк (Туркий сўзлар девони)*. Нашрга тайёрловчи Қ. Содиков. Тошкент: Ғ. Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи.
- Kaşgarlı Mahmud. 2005. *Divanü Lugati't-Türk*. Çeviri, Uyarlama, Düzenleme Seçkin Erdi, Serap Tugba Yurteser. İstanbul: Kabalci Yayınevi.
- Mahmud Kaşgari. *Divanü lügat-it-türk*. I cild. 2006. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- Mahmud Kaşgari. *Divanü lügat-it-türk*. II cild. 2006. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- Mahmud Kaşgari. *Divanü lügat-it-türk*. III cild. 2006. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- Kaşgarlı Mahmud. *Divanü Lugati't-Türk*. 2014. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoynlu. Ankara, TDK.
- Марқаев, К. 2021. *Ўзбек этнонимлари*. Қарши: Intellekt.
- Мирзаев, Т. 2013. *Ҳоди Зариф сұхбатлари*. Тошкент.

- Иброхимов, Б. 1967. Ўзбек тилининг изоҳли Андикон шеваси. Тошкент: Фан.
- Керайтов, Р.Х., 2009. Ногайцы. Особенности этнической истории и бытовой культуры. Ставропол: Сервисшкола.
- Киргизско-русский словарь, 1985. Составитель К.К. Юдахин. Книга 1. А – К. Фрунзе.
- Нафасов, Т. 2009. Қашқадарे қишлоқномаси. Тошкент: Мұхаррир.
- Нафасов, Т. 2011. Қашқадаре ўзбек халқ сўзлари лугати. Тошкент: Мұхаррир.
- Нематов, Ҳ., Расулов, Р. 1995. Ўзбек тили систем лексикологияси асослари (Олий ўқув юрти талабалари учун кўлланма). Тошкент: Ўқитувчи.
- Ойнаткинова, Н. Р., Миндибекова, В. В., Юша Ж. М. 2018. *Миф и ритуал тюркских народов Южной Сибири (алтайцев, хакасов, тувинцев)*. Астана: Ғылым баспасы.
- Осмоналиев, Б. 1972. "Об отражении лексики киргизского языка в словаре Махмуда Кашиги "Дивану лугат-ит-турк". Советская тюркология 1: 97-99.
- Санжеев, Г.Д., Орловская, М.Н., Шевернина, З.В. 2015. Этимологический словарь монгольских языков: в 3 т. Институт востоковедения РАН. Гл. ред. Г.Д. Санжеев, ред. Л.Р. Концевич, В.И. Рассадин, Я.Д. Леман. Москва: ИВ РАН.
- Tog'aev, T. 2019. "Turkiy yozma yodgorliklar tilidagi so'zlarning o'zbek shevalarida qo'llanishi" *Oltin bitiglar - Golden scripts*, 3: 107-127. Toshkent.
- Тўйчибоев, Б., Қашқири, К. 2012. Зоминнинг тил қомуси. Тошкент: Академнашр.
- Тұрсынова, М.А., Бидола П. 2016. "Түркі тілдері лексикасын салыстыра зерттеу тәжірибесінен". Ұлы Даңа» I-ші гуманитарлық ғылыми форумының материалдары – Материалы I форума гуманитарных наук «Великая Степь», 319-327. Астана: Международная Тюркская Академия.
- Қазақша – орысша сөздік / <https://sozdik.kz>.
- Қалиев, Б. 2014. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Алматы.
- Polatlı Kirim Tatar Türkçesi Sözlüğü*. 2017. Hazırlayanlar D. Evirgen, C. Evirgen. Ankara.
- Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на букву "Б". 1978. В. Севорян. Москва: Наука.
- Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на букву "К". 2000. Авт. сл. статей Л. С. Левицкая, А. В. Дыбо, В. И. Рассадин. Москва: Наука.
- Ўзбек диалектологиясидан материаллар. 1961. В. В. Решетов таҳрири остида. Тошкент: ЎзССР ФА нашриёти.
- Ўзбек тилининг изоҳли лугати. 5 жилдлик, А – Д. 2006. А. Мадвалиев таҳрири остида. Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси".

Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдлик, Шукрон – Ҳ. А. Мадвалиев таҳрири остида. Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси".
Ўзбек халқ шевалари луғати. 1971. Масъул муҳаррир Ш.Ш. Шоабдураҳмонов. Тошкент: Фан.

Preservation of some words in Uzbek dialects in Mahmud Kashgari's work «Dīwān Lughāt al-Turk»

(in the example of words beginning with the consonant «b»)

Gaybullā Babayarov¹

Abstrakt

In the article, in the Uzbek language and dialects, several dozen words beginning with the consonant «b» recorded in Mahmud Kashgari's «Dīwān Lughāt al-Turk» (Dictionary of Turkic words) the rest will be discussed. In particular, about 70 words beginning with the consonant «b» found in « Dīwān» were not sufficiently explained in the Uzbek translations of the work, and it was emphasized that they were preserved in the Uzbek literary language and dialects in almost the same form as the old Turkic, it is given. In addition, it is intended to clarify the controversies related to the reading and interpretation of some old Turkic words.

Key words: *Uzbek, Mahmud Kashgari, constant "b", Turkic languages, Old Turkic, original Turkic dialects*

References

- Arikoğlu, E. 2005. *Örnekli Hakaçça – Türkçe Sözlük*. Ankara.
Derleme Sözlüğü, 1993. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. II B. 2. Baskı. Ankara: AÜ Basimevi.
Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi, 1941. Çev. B. Atalay. Cilt III. Ankara.
Divanü Lugat-it-Türk Tipkibasımu "Faksimile". B. Atalay 1941. Ankara.

¹ G'aybullā B. Babayarov – Doctor of History, professor, Academy of Sciences of Uzbekistan National Center of Archaeology.

E-mail: gaybullah@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-3456-3410

For citation: Boboyorov, G. B. 2024. Preservation of some words in Uzbek dialects in Mahmud Kashgari's work "Dīwān Lughāt al-Turk" (In the example of words beginning with the consonant "b"). *Golden Scripts* 2: 136 – 158.

- Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi*. 1943. Çev. B. Atalay. Cilt IV. Ankara.
- Divanü Lügat-it Türk Tercümesi*. 1985a. Çev. B. Atalay. Cilt I-IV. TDKYayınları: 521-524. Ankara.
- Divanü Lugat-it-Türk*. (Tipkibasım). 1990. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Jo'raev, B. 1969. *Yuqori Qashqadaryo o'zbek shevalari*. Toshkent: Fan.
- Koshg'ariy, M. 1960. *Turkiy so'zlar devoni (Devonu lug'otit turk)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. 1 tom. Toshkent: Fan.
- Koshg'ariy, M. 1963. *Turkiy so'zlar devoni (Devonu lug'otit turk)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. 2 tom. Toshkent: Fan.
- Koshg'ariy, Mahmud. *Turkiy so'zlar devoni (Devonu lug'otit turk)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. 3 tom. Toshkent: Fan.
- Devonu lug'otit turk*. 1967. Indeks-lug'at. G. Abdurahmonov va S. Mutallibov ishtiroki va tahriri ostida. Toshkent: Fan.
- Kashgari, M. 2005. *Divanu lugat at-tyurk [Tekst]*. M. Kashgari; per., predisl. Z.-A. M. Auezovoy. Almatы: Dayk-Presc.
- Maxmud al-Kashgari 2010. *Divan lugat at-turk (Svod tyurkskix slov)*. V 3-x tomax. T. 1. Per. s arab. A.R. Rustamova pod red. I. V. Kormushina [Tekst]. Maxmud al-Kashgari. Moskva.
- Koshg'ariy, Mahmud. 2016. *Devonu-lug'ati-t-turk (Turkiy so'zlar devoni)*. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S. M. Mutallibov. Nashrga tayyorl. H. Boltaboev, B. Isabekov. Mas'ul muharir: H. Dadaboev. Toshkent, MUMTOZ SO'Z.
- Koshg'ariy, Mahmud. 2017. *Devonu-lug'ati-t-turk (Turkiy so'zlar devoni)*. Nashrga tayyorlovchi Q. Sodiqov. Toshkent: G. G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
- Kaşgarlı Mahmud. 2005. *Divanü Lugati't-Türk*. Çeviri, Uyarlama, Düzenleme Seçkin Erdi, Serap Tugba Yurteser. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Mahmud Kaşgari. *Divanü lügat-it-türk*. I cild. 2006. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- Mahmud Kaşgari. *Divanü lügat-it-türk*. II cild, 2006. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- Mahmud Kaşgari. *Divanü lügat-it-türk*. III cild. 2006. Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan: R. Əskər. Bakı: Ozan.
- Kaşgarlı Mahmud. *Divanü Lugati't-Türk*. 2014. Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun Ziyat Akkoyunlu. Ankara, TDK.
- Marqaev, K. 2021. *O'zbek etnonimlari*. Qarshi: Intellekt.
- Mirzaev, T. 2013. *Hodi Zarif suhbatları*. Toshkent,
- Ibrohimov, B. 1967. *O'zbek tilining izohli Andijon shevasi*. Toshkent: Fan.
- Kereytoy, R.X., 2009. *Nogaysi. Osobennosti etnicheskoy istorii i bytovoy kulturi*. Stavropol: Servisshkola.
- Kirgizsko-russkiy slovar*, 1985. Sostavitel K.K. Yudaxin. Kniga 1. A - K. Frunze.
- Nafasov, T. 2009. *Qashqadaryo qishloqnomasi*. Toshkent: Muhamarrir.
- Nafasov, T. 2011. *Qashqadaryo o'zbek xalq so'zlari lug'ati*. Toshkent:

Muharrir:

- Nematov, H., Rasulov, R. 1995. *O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari (Olyi o'quv yurti talabalari uchun qo'llanma)*. Toshkent: O'qituvchi.
- Oynotkinova, N. R., Mindibekova, V. V., Yusha J. M. 2018. *Mif i ritual tyurkskich narodov Yujnoy Sibiri (altayev, xakasov, tuvinsev)*. Astana: G'ýlym baspasы.
- Osmonaliev, B. 1972. "Ob otrajenii leksiki kirgizskogo yazыka v slovare Maxmuda Kashgari "Divanu lugat-it-tyurk". Sovetskaya tyurkologiya 1: 97-99.
- Sanjeev, G.D., Orlovskaya, M.N., Sheverina, Z.V. 2015. *Etimologicheskiy slovar mongolskich yazыkov*: v 3 t. Institut vostokovedeniya RAN. Gl. red. G.D. Sanjeev, red. L.R. Konsevich, V.I. Rassadin, Ya.D. Leman. Moskva: IV RAN.
- Tog'aev, T. 2019. "Turkly yozma yodgorliklar tilidagi so'zlarning o'zbek shevalarida qo'llanishi" *Oltin bitiglar – Golden scripts*, 3: 107-127. Toshkent.
- To'ychiboev, B., Qashqirli, Q. 2012. *Zominning til qomusi*. Toshkent: Akademnashr.
- Tyrsinova, M.A., Bidola P. 2016. "Tyrki tildeři leksikasin salыстыра zertteu tәjiribesenin". Ұлы Dala» I-shi gumanitarliq g'ýlymi forumының materialdari – Materiali I foruma gumanitarnix nauk «Velikaya Step», 319-327. Astana: Međunarodnaya Tyurkskaya Akademiya.
- Qazaqsha - орынша сөздик / <https://sozdik.kz>.
- Qaliev, B. 2014. *Qazaq tiliniň tysindırme səzdigi*. Almatы.
- Polatlı Kirim Tatar Türkçesi Sözlüğü*. 2017. Hazırlayanlar D. Evirgen, C. Evirgen. Ankara.
- Etimologicheskiy slovar tyurkskich yazikov: Obshetyurkskie i mejtyurkskie osnovi na buku "B"*. 1978. V. Sevortyan. Moskva: Nauka.
- Etimologicheskiy slovar tyurkskich yazikov: Obshetyurkskie i mejtyurkskie osnovi na buku "Q"*. 2000. Avt. sl. statey L. S. Levskaya, A. V. Dýbo, V. I. Rassadin. Moskva: Nauka.
- O'zbek dialektologiyasidan materiallar*. 1961. V. V. Reshetov tahriri ostida. Toshkent: O'zSSR FA nashriyoti.
- O'zbek tilining izohli lug'ati*. 5 jildlik, A – D. 2006. A. Madvaliev tahriri ostida. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi".
- O'zbek tilining izohli lug'ati*. 5 jildlik, Shukrona – H. A. Madvaliev tahriri ostida. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi".
- O'zbek xalq shevalari lug'ati*. 1971. Mas'ul muharrir Sh.Sh. Shoabdurahmonov. Toshkent: Fan.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

"Oltin bitiglar – Golden Scripts" jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma'naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo'lyozma manbalar, xalq og'zaki ijodi namunalariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo'ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiyl talablar

Qo'lyozmalar yil davomida o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochtasiga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo'yicha MS Word menejerini qo'llash lozim.

Barcha qo'lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan yuboriladi.

A'sosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oraliq'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

100–150 so'zdan iborat o'zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'limgan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o'ng chetida muallifning ism-familyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.
Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimonini aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklida beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchanining berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasiga qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbagaga havola matn ichida to'rtburchak qavilda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyası

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosida tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyası

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mymkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mymkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:
[Xondamir, Makorim, 17[±]]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbekadabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida va *boshqalar* deb ko'rsatiladi;

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalilanigan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalilanigan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:
Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsитilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'nii manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235.
doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosiga tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismidan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "The Chicago Manual of Style, 16th Edition" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle.org/> havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib
ko’chasi 103-uy,
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 06. 2024-yilda ruxsat etildi
Qog’oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog’i: 8

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrdan O’zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro’yxatdan o’tgan.

Jurnal O’zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo’lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili: 100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy, Tel.:
+99890 900 75 77,
+99894 659 94 62